

„СВЕТЪТ Е НА ТЕЗИ, КОИТО ОБИЧАТ“*

НИКОЛАЙ ПЕТЕВ

Тази книга беше повече от необходима за нашето общество. В нейното очакване беше закодирано всенародното и световно признание за изключителността на личността и делото на Людмила Живкова. Българите и прогресивните дейци от цял свят се стремяха към още по-дълбоко вникване в света на идеите ѝ, в характера ѝ, в корените на прозренията ѝ, към по-обемно и релефно съпреживяване на трудностите и победите ѝ. Към всичко това естествено се прибавяше и чисто човешкото чувство — заедно с авторите, докато четем написаното от тях, отново да извисим обича си и съпричастно да изразим мислата си. С целия свой живот-горене Людмила Живкова завоюва и заслужи това всеобщо възлание и преклонение.

„Мислете за мене като за огън“ е пионерско начинание (тук и надолу курмой — Н. П.). Сигурен съм, че и в бъдеще дейците на културата ще се завръщат или по-скоро ще бързат напред — към идеите на Людмила Живкова. Така ще бъде, защото тя не може да принадлежи на миналото. Нейните духовни върхове са необходими и в съвременността ни, а и в бъдното. Нейният живот е пример — за да бъдат по-силни в делника си, хората винаги ще изпитват необходимостта да се съизмерват с онова голямо, което е заложено в словата и в делата ѝ. Ако се опитаме да намерим най-точното определение за него, ще трябва да го наречем *героизъм на комуниста*. И корените на този героизъм са същите, каквито бяха и в годините на въоръжената борба — марксистко-ленинският мироглед, нравственият максимализъм, щастливата обреченост на общочовешкото хуманно бъдеще.

Людмила Живкова бе личност на делата. Мирният, но победен поход на културата на България по света или движението „Знаме на мира“, грандиозното чествуване на 1300-годишнината от образуването на нашата държава или създаването на всенародната програма за естетическо възпитание, многобройните ѝ дипломатически мисии по планетата с единствена цел — мира, или ежедневните дела, в които личат комунистическа принципност и топло чувство за човешко общуване — това е само минимална част от конкретното ѝ присъствие в живота на страната. Тази действеност на Л. Живкова съвсем справедливо и спонтанно предизвиква масовото усещане, че настъпва нов златен век на българската култура. Това бе възможно, а и дейността на Л. Живкова надскочи дори възрожденското благодарение на социалистическите условия на живот и развитие. И все пак ролята на личността в случая е неоспорима. Тя даде

* „Мислете за мене като за огън“. Книга за Людмила Живкова. Редакционен съвет: Стоян Михайлов — отговорен редактор, Любомир Левчев, Любомир Павлов, Светлин Русев, Евтим Евтимов. С., изд. „Народна младеж“, 1982.

не само тласък, но и разкри нови хоризонти. Изключително прав е Стоян Михайлов, който в размислите си „Устременост и всеотдайност до самоизгаряне“, поместени в книгата, отбелязва: „Струва ми се, че Людмила стана изразител както с идеите си, така и с практическата си дейност на *нови потребности и тенденции* в развитието на реалния социализъм в нашата страна, а вероятно и в международен мащаб. Става дума за такава висота в развитието на реалния социализъм, когато той по *качествено нов начин* започва да разкрива своята същност; когато, освободен от сектантски забегки, може да погледне в пълнота към миналото и да включи в своята култура всички негови положителни ценности; когато е създал основните предпоставки за решително разгръщане на всестранното развитие на личността, на разкриването на всичките ѝ творчески дарования.“ Наистина това е оценка-доказателство за широтата и силата на социалистическата личност, която в случая напълно се покрива с името Людмила Живкова.

Нейните слова бяха неотделими от делата ѝ. Това е особено важно качество, защото народът ни умее зряло да цени думата, бързо да различава демагогията от правдивото слово — честно и богато на идеи. И затова, когато четем в книгата раздела „Мисли от Людмила Живкова“, сме изпълнени с доверие и увереност, че зад думите са изправени делата, затова е и непоколебима нашата решимост, че бъдещите ни постижения ще увенчаят онова, което тя предначерта. В тези извадки от нейни студии, статии, речи и изказвания виждаме един изключително мащабен и прозорлив ум, една ясна марксистко-ленинска убеденост и категоричност, един целенасочен, проникващ в бъдещето поглед, една деликатна, вгълбена и самоусъвършенстваща се душевност. От преклонението пред гениалния Ленин до спонтанния и оригинален размисъл за Мона Лиза, от оценката за ролята на България и нейната съдба в световното историческо развитие до извода, че „художествената критика трябва да се превърне в художествена съвест“, от изискването „единната система за естетическо възпитание ще бъде отворена система“ до вглеждането в съдбата на българския фолклор, до наблюдението, че „трудът закономерно се превръща в главно поле за развитие и изява на личността“ до категоричното „абсолютно съм убедена, че във всяко дете живее творецът“ — във всичко откриваме една ярка духовна индивидуалност, без която съвременният ни философски и естетически кръгзор не би бил така просторен. В тези извадки няма да открием влечение към ефектната фраза. Тук липсват филигранни достижения на ораторското изкуство, но има блестяща мисъл, има търсене и откриване на истини, има сила на духа.

Емоционално и интелектуално ядро на книгата е „Людмила Живкова, или пламъкът на върха“ от Любомир Левчев. Съзнавайки, че портретът на големите личности винаги се дописва от времето, че е невероятно, почти невъзможно да бъде обхванат в цялата му широта, поетът Л. Левчев е написал под това заглавие: „Опит за биографичен очерк“. Тази отворена творба обаче не е само опит. Тя е изповед, поетичен поклон пред подвига. Емоционалната температура в деветдесетте страници е на висотата на изстраданото преклонение, тя е израз на вечната благодарност за урока, как да се живее — чрез труд и творчество. И колкото и да се мъчи поетът да сподели мъката си, толкова повече драматизмът на творбата се засилва. И така трябва да бъде, защото всяка биография за творец, създадена от друг творец, изисква отношение. Очеркът отговаря обемно и точно на всички въпроси за личността, идеите и делото на Людмила Живкова. Задълбочен и зрял, той е построен на няколко нива. Първото от тях са точните координати на биографията, зад чиито дати е показан един човешки растеж. В началото е рождената дата 26 юли 1942 г., следва есента на 1949 г., когато Л. Живкова тръгва на училище, после руската гимназия, след това ноември 1965 г., когато е вече майка, есента на 1967 г. — времето, в което встъпва

в редовите на БКП, 1971 г. — успешна защита на дисертация за удостояването ѝ с научната степен кандидат на историческите науки, злобещата дата 12 ноември 1973 г. — един жесток двубой със смъртта и победата на живота, 1 юли 1975 г. — председател на Комитета за култура, 18 май 1977 г. — Трети конгрес на българската култура, 21 декември 1978 г. — първо заседание на Националният инициативен комитет на Международната детска асамблея „Знаме на мира“, чийто председател е тя, 16 август 1979 г. — тържествено откриване на Първата международна детска асамблея, дългоочакваната юбилейна година на България, 31 март 1981 г. — XII конгрес, и нощта на 20 срещу 21 юли 1981 г. В този низ от дати е не само един човешки растеж, но и възвисяването на един дух, за който датите са само формалност. И той се възвисяваше не на голо място — той имаше свои корени, свои учители. Условията, обуславящи растежа му, са второто ниво в очерка на Любомир Левчев. Гигантската промяна във времето, проломът в историята, направен от народа — това бе първата картина пред детските очи на Людмила Живкова. И тя потърси своите учители в живота от тази страна на барикадата, на която бяха справедливостта, най-близките ѝ хора и мнозинството от българите. Л. Левчев изрично подчертава тези моменти, защото знае, че няма нищо по-важно в изграждането на мирогледа от въздействието на средата и незабележимото, но силно влияние на времето. Мара Малеева е любещата майка, „носител на изключителни добродетели, съхранени в народното битие от дълбока древност, а също така на високи нравствени норми на пролетарската класа и нейния боеви комунистически авангард“. Л. Левчев пише: „Човек се възпитава от примера. Най-напред това е примерът на родителя. След това е примерът на приятеля, по-късно на учителя. И като най-висша степен — примерът на героя, осветен от обществото. Магнетичната сила на Тодор Живков е може би в това, че той съчетава всички тези степени и елементи, с помощта на които се изгражда новата личност.“ Бащата е светлият пример през целия живот на Л. Живкова. В неговата енергия и воля, в неговата комунистическа убеденост, принципност и дръзновение тя вижда Учителя. А колкото до времето — нея я изграждаше Април. Съвсем точно авторът пише: „Тя е най-вярната и най-достойна дъщеря на тази епоха. Духовната ѝ рождена дата е през Април 1956 г.“ Третото ниво в очерка на Л. Левчев са най-характерните черти от неповторимата душевност на Л. Живкова. Те са разкрити проникновено и представени на читателите правдиво и дълбоко. Л. Левчев пише: „Никога не скучаеше, преди всичко защото умееше да мечтае. Нещо повече — тя предизвикваше, изискваше от другите също да бъдат мечтатели. И тези мечти не бяха приятните мечти, с които се упоават мнозина. Това бяха странни мечти-планове. *Тя вярваше на своите мечти* и може би затова ги осъществяваше.“ Това е написал поетът вчера за нея. А ако разгърнем нейните публикации, ще открием следния размисъл, печатан през 1978 г.: „Ние трябва да умеем да *мечтаем* и *вярваме* така, както умееше да мечтае геният на XX в. В. И. Ленин.“

Л. Левчев разкрива и други същностни черти от характера на Людмила Живкова. И те напълно се вписват като реално продължение и потвърждение в делата ѝ. Поетът пише: „Людмила Живкова носеше в себе си чувството за история като съдба и обреченост.“ И осем страници по-нататък: „Както художникът се нуждае от пространство, за да се отдалечи от своята картина и от своя модел на необходимата дистанция за обобщен поглед, така и Людмила Живкова използваше историята, за да прозре днешния ден на фона на утрешния.“ По такъв мозаечен начин авторът не само успява да внуши на читателите един от големите принципи на Л. Живкова, че който не мисли за миналото, не мисли и за бъдещето, но и разкрива богатството на нейния диалектичен ум, вгледан в бъдното. Левчев не пропуска да реагира и на онези човешки качества, които правят портрета земен, прецизен и своеобразен. „Тя утвърждаваше, че да прекъснеш

мисълта на събеседника си е не само некрасиво, но и много вредно. Нейната добротата и нейната доверчивост към хората бяха пословични. Предупреждаваха я, пък и тя сама виждаше, че някои използват тази нейна безгранична отзивчивост за користи и лични облаги. Това я огорчаваше болезнено, но не я направи мнителна и тя докрая вървеше с тежкия кръст на добротата към хората.“ И така детайл по детайл поетът натрупва многопластов рисунк и пред читателя изпъква образът на богатия с качества човек. Понякога внушението идва съвсем асоциативно, друг път — с една метафора, неочаквана, като тази за Самуиловата крепост, трети път — чрез нейна мисъл. С една дума, всичко „работи“ за неконвенционалното, но върно постигане на реален образ. Л. Левчев с особена сила подчертава едно от най-важните достойнства на Л. Живкова: „Само човек, който познава скривените тайни на изкуството, може да достигне до онези прозрения за ролята на естетическия момент при разширяване на съзнанието и в борбата за извайване на всестранно и хармонично развитата личност, прозрения, до които достигна Людмила Живкова не като внезапно щастливо хрумване, а като честно, изстрадано обогатяване на марксистко-ленинската мисъл.“ Това е и най-правилният път за тези, които се опитват да разберат нейната същност, да вникнат в нейните идеи, да се доберат до истината за нея.

„Людмила Живкова, или пламъкът на върха“ е една зряла творба, където обичта и вдъхновението съжителствуват с дълбоки прозрения и точни характерологични открития.

Особено ярък е разделът, озаглавен „Запомнихме я такава“, в който са намерили място спомени на нейни сподвижници. Сред тях ще открием имената на видни политически дейатели и културни дейци, за които Л. Живкова бе не само съратник в борбата, но и близък човек, приятел. Гриша Филипов, Александър Лилев, Милко Балева, Цола Драгойчева, Стоян Михайлов са ръководители на нашата партия и държава и техните размисли дообогатяват очерка на Левчев в посока на политическото и държавно присъствие на живота на Живкова в живота на страната. Тук ще срещнем не само оценка за политика Л. Живкова, не само уроците на комуниста Л. Живкова, но и откровения и размисли за човека, който никога не разделяше ролята си на държавник от ролята на обикновен съзидателен гражданин. Съвсем естествено сред спомените срещаме имената и на редица ръководители на нашата социалистическа култура, с които Л. Живкова в продължение на повече от десет години работи рамо до рамо за разцвета на социалистическата ни култура. Светлин Русев, Пейо Бербенлиев, Александър Райчев, Любомир Павлов, Милчо Германов, Вера Ганчева, Тодор Рибаров, Крум Дамянов — всички те обогатяват със силата на спонтанния спомен нейния мащабен и обичан образ.

Особен интерес представляват спомените на българските писатели. Людмила Живкова в своето дело винаги отделяше сериозно внимание на майсторите на словото и затова тяхната оценка е богата на впечатления и доказателства. Думите на Пантелей Зарев: „Тя притежаваше онзи български характер, който бе готов на велика и на върховна жертвеност“ не са впечатляваща фраза, а плод на съсредоточено извеждане на особено изявени черти на героинята. Споменът на Богомил Райнов, озаглавен „Най-добрият начин да живееш“, разкрива нови моменти от раждането на нейните идеи и дела. В книгата ще намерим и съвсем кратки изказвания на български писатели за Л. Живкова. И всяко от тях обогатява образа ѝ, превръща се в епитафия, но и в призив как да живеем ние. Евтим Евтимов пише: „Тя живя между нас, но беше в утрешния ден.“ Чавдар Добрев: „В изгрева на идния ден дано повече чисти и достойни българи се закълнат пред делото, на което тя бе всеотдайна.“ Лъчезар Еленков: „Живя като болка, като радост, като неотложна за утре работа. И всичко, и единствено в името на човека!“ Тези мисли разкриват не само отношение, но и път.

Телеграмите, изпратени от света, от името на политическите и духовни лидери, се превръщат в един огромен венец на човечеството за делата ѝ, посветени на бъдещето на планетата.

„Мислете за мене като за огън“ пристигна до читателя. Тя ще има огромна роля не само като разкриване на дълбочините в идеите и характера на Л. Живкова, но и като възпитател на младите идващи поколения, за които нейното име ще бъде пример и знаме. Чрез тази книга те ще разберат думите на поета че „светът е на тези, които обичат“. Людмила Живкова бе личност, която раздаде без остатък духовността си. И днес една книга ѝ благодари. Заедно с висените читатели.